

ÖRGÜTSEL MUHALEFET ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇE' YE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

ADAPTATION OF ORGANIZATIONAL DISSENT SCALE INTO TURKISH LANGUAGE: THE STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Abidin DAĞLI¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, Kassing (2000) tarafından geliştirilen *Örgütsel Muhalefet Ölçeği*'nin (ÖMÖ) Türkiye koşullarında geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmaktır. Özgün ölçek İngilizce olup, iki faktörlü bir yapı altında toplam 18 maddeden oluşmaktadır. Uyarlama çalışması için öncelikle orijinal ölçeğin Türkçeye çevirisi yapılmış, daha sonra dil, içerik, ölçme ve değerlendirme alanlarındaki uzmanların görüşlerine sunulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda ölçek üzerinde bazı değişiklikler yapıldıktan sonra Türkçe form ile İngilizce formun aynı anlamı taşıyıp taşımadığının uygulamada belirlenmesi amacıyla ölçekler iki hafta ara ile bir grup öğretmene uygulanmıştır. Her iki ölçekten alınan puanlar arasındaki tutarlılığı test etmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanmış ve .976 olarak saptanmıştır. Buna göre, İngilizce ve Türkçe ölçekler arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Dilsel eşdeğerliği sağlanan ölçek, Diyarbakır İl merkezindeki ilkokullarda görevli 200 öğretmene uygulanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık kat sayısı .849 ve test- tekrar test güvenilirliği ise $r = .84$ ($p = .000$) olarak saptanmıştır. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda, ölçeğin Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görevli öğretmenlerin örgütsel muhalefete ilişkin algılarının belirlenmesinde kullanılacak geçerli ve güvenilir bir araç olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, muhalefet, dikey muhalefet, yatay muhalefet.

Abstract

The aim of this study is to analyze the validity and reliability of Organizational Dissent Scale in Turkey, which was developed by Kassing (2000). Original scale is in English and consists of 18 items with two dimensional structures. For adaptation; first, the original scale is translated into Turkish language, then assessment and evaluation experts are consulted for their opinions regarding the language and meaning. Alterations are made based on the suggestions of the experts and the scale is applied to a group of teachers two weeks later to see whether the Turkish form suggests the same meaning as the original English form. To test the coherence of the scores for two scales, the Pearson product-moment correlation coefficient is used and found as .976. Based on this finding; a strong, positive and significant relationship is found between Turkish and English versions of the scale. Linguistic equivalence ensured scale is applied to 200 primary school teachers working in the city center of Diyarbakır. Cronbach Alpha coefficient for internal coherence is determined as .849 and test-retest reliability as $r = .84$ ($p = .000$). As a result of the validity and reliability analysis, it is found that the scale is a valid and reliable instrument to determine the organizational dissent perceptions of teachers working at the schools of Ministry of Education in Turkey.

Key Words: Primary school, dissent, articulated dissent, lateral dissent.

¹Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, dagli@dicle.edu.tr

1. Giriş

Muhalefet kavramı, “bir tutuma, görüşe, davranışa karşı olma durumu” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998). Muhalefet kavramının İngilizce karşılığı olan *dissent* sözcüğü, Morris (1969)’e göre, Latince *dissentire* kelimesinden türetilmiş olup, “dis”, ayrı, farklı anlamlarına gelirken, “sentire” ise hissetmek anlamına gelmektedir. Böylece *dissentire* kelimesi “ayrı hissetmek” anlamına gelmektedir (Akt. Kassing, 1997:312).

Muhalefet, tetikleyici bir olayın bireyin tahammül sınırlarını aşması durumunda oluşur (Redding, 1985:246). Muhalefetle ilgili literatürde çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte, bu tanımlarda ön plana çıkan hususları beş başlıkta değerlendirmek mümkündür. “Bunlar muhalefetin; (i) içinde bulunulan şartlardan duyulan memnuniyetsizlik sonucu oluşması, (ii) örgüt içindeki statükoyla ayrı düşüldüğünde, savunma pozisyonunun alınması gerektirdiği durumlarda oluşması, (iii) açıkça protesto yapılmasının ve itirazın dile getirilmesinin gerektirdiği durumlarda oluşması, (iv) doğal olarak hasmane duyguları içerdiği durumlarda oluşması, (v) ağırlıklı olarak ilkesel konulardan oluşmasıdır” (Kassing, 1997:312). Bireyler, bazen toplantılarda bazen de yönetimin belli bir uygulama ve kararına karşı yöneticilere muhalefet edilebilir. Muhalefet, yıkıcı ve şiddet içeren hareketlere varmadığı sürece bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasında önemli bir role sahiptir. Muhalefet, yöneticide ideal özelliklerin olmadığı durumlarda meydana gelebilir.

Redding (1985:246), muhalefetin birçok nedenden kaynaklanabileceğini ileri sürmüştür. Bunlardan en önemlisi, örgüt yöneticileri tarafından verilen kötü kararlardır. Bu kötü kararlar, yasadışı ve etik dışı olabileceği gibi, verimsiz, kullanışsız ve örgüt üyelerini kızdıracak tarzda da olabilmektedir. Hegstrom (1991:141) ise, örgüt üyelerinin, örgüt içindeki görev ve sorumlulukları ile birlikte örgüt üyelerine tanınan ayrıcalıkların muhalefete neden olabileceğini belirtmektedir.

Örgütsel muhalefet ise, örgüt üyelerinin, örgüt içindeki birtakım uyuşmazlıkları ve aykırı görüşleri dile getirmeleri olarak tanımlanmaktadır (Kassing, 1997:326). Örgütsel muhalefet sürecinde örgüt üyeleri, bir yandan örgütsel yönetimle fikir ayrılığına düşerken, diğer yandan bu fikir ayrılığını ifade etmektedirler (Kassing, 2008:343). Örgüt üyeleri, muhalif görüşlerini dile getirmeden önce, örgüt içerisinde bir sorun olduğunu algılamaktadırlar. Bu algılamayla birlikte, bu sorunun ciddiyetinin farkında olmaları ve muhalif görüşlerini sergilemeleri durumunda kendilerine yönelik verilecek tepkileri ölçmektedirler (Graham, 1986:3).

Örgütsel uygulamalar ya da politikalarla ilgili anlaşmazlıkların ya da zıt fikirlerin ifadesi olarak tanımlanan örgütsel muhalefet, tetikleyici bir olayla başlar (Graham, 1986:2; Kassing, 1997: 314). Bu tetikleyici olay, örgüt üyelerini, örgütsel uygulamalar ve politikalar hakkındaki muhalif fikirlerini dile getirme ve paylaşma zorunluluğunu hissetmelerine sevk eder (Kassing ve Armstrong, 2002:43). Örgüt üyelerinin, muhalif görüşlerini dile getirmeleri için her şeyden önce örgüt içerisinde bir sorun olduğunu algılamaları ve bu sorunu müdahale edilmeye değer bulmaları gerekmektedir (Graham, 1986:2).

Örgütsel muhalefet, örgüt içi demokrasinin gelişmesine katkı sağlarken, örgüt içinde meydana gelebilecek sorunların irdelenmesi bakımından da büyük önem taşımaktadır (Kassing, 2002:190). Örgüt içi sorunların teşhis edilmesi bir bakıma bu sorunların çözümüne dönük önlemlerin alınmasına, örgütün yenileşmesine ve gelişmesine katkı sağlayabilir (Özdemir, 2010:20).

Graham (1986:28), “örgüt yöneticilerinin örgüt içerisinde muhalif davranışlar sergileyen örgüt üyelerine, üç farklı şekilde tepki verebileceğini belirtmiştir. Yöneticilerin, muhalif örgüt üyelerine yönelik ilk tepkisi, örgüt üyelerini ödüllendirmek iken, diğer iki

tepkisi de muhalif davranışlar sergileyen örgüt üyelerini yok saymak ve cezalandırmaktır.” Her örgütte muhalifler bulunur, yalnız fikren muhalefet suç olmamalıdır. Haksızlığa karşı, zulme karşı, kanunsuzluğa karşı muhalefet hiçbir yönetimde suç sayılmaz. Bilakis muhalefet, meşru ve samimi dengeli bir adalet unsurudur.

Kassing (1998) örgütsel muhalefetin alt boyutlarını; (1) açıkça belirtilmiş ya da dikey muhalefet (articulated/upward dissent), (2) yatay muhalefet (lateral dissent) ve (3) yer değiştirmiş muhalefet (displaced dissent) şeklinde sıralamış ve bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1. *Açıkça belirtilmiş ya da dikey muhalefet (articulated/upward dissent)*: Örgüt üyelerinin muhalif görüşlerini, örgütteki dengeleri etkileyebilecek kişilere ifade ettiklerinde oluşan muhalefettir. Açıkça belirtilmiş muhalefet, muhalif görüşlerin yöneticilere yönelik direk ve açık bir şekilde ifadesini kapsar (Kassing, 1998, 2002; Kassing ve Avtgis, 1999; Kassing, 2009; Kassing ve Avtgis, 2009; Kassing ve Armstrong, 2009).

2. *Yatay muhalefet (lateral dissent)*: Örgüt üyelerinin muhalif görüşlerini, örgütteki dengeler üzerinde etkisi olmayan diğer örgüt üyelerine ifade ettiklerinde oluşmaktadır (Kassing, 1998:191).

3. *Yer değiştirmiş muhalefet (displaced dissent)*: Bu muhalefet stratejisi, örgüt üyelerinin muhalif görüşlerini örgüt dışındakilerine aktarmayı tercih ettiklerinde oluşur. Örgüt dışındakiler; örgüt üyelerinin örgüt dışındaki arkadaşları, eşleri, partnerleri ve aile üyelerinden oluşmaktadır (Kassing, 1997:326, 327; Kassing, 1998:190-192; Kassing, 2001:445).

Kassing ve Armstrong (2002:44), örgütsel muhalefete yol açan tetikleyici olayları dokuz başlık altında toplamıştır. Bunlar; (i) *örgüt üyelerine yönelik davranışlar*, (ii) *örgütsel değişme*, (iii) *karar alımı*, (iv) *etkisizlik*, (v) *sorumluluk*, (vi) *kaynaklar*, (vii) *etik*, (viii) *performans değerlendirme* ve (ix) *zararın önlenmesidir*. Bu tetikleyici olaylar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1. *Örgüt Üyelerine Yönelik Davranışlar*: “Örgüt üyelerinin muhalif davranışlar sergilemesini tetikleyen olaylardan biri, yöneticilerin örgüt üyelerine yönelik davranışlarının adaletsiz ve örgüt üyelerinin haklarını ihlal edici yönde olmasıdır” (Kassing ve Armstrong, 2002: 44). Bir yerde adalet varsa orada zulüm yoktur, zulüm varsa adalet yoktur. Adalet ile zulüm kavramları bir arada bulunmazlar. Her bir adil yönetici, başkasını memnun etmekten zevk almamalıdır. Adalet, düşmanlık etme ile kaybolur ve adalet bir varlık aleminin güzelliğidir.

2. *Örgütsel Değişme*: Türk Dil Kurumu (TDK. 1998) sözlüğünde değişme, bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Örgütsel değişme ise, örgütün elemanlarında, alt sistemlerinde, bunlar arasındaki ilişki kalıplarında, bunlarla örgüt arasındaki ilişkilerde ve örgütle çevresi arasındaki etkileşimde meydana gelebilecek her türlü değişme olarak ele alınabilir (Sağlam, 1979:61).

3. *Karar Alımı*: Örgüt üyelerinin muhalif davranışlar sergilemesini tetikleyen olaylardan bir diğeri, örgütsel kararlara ve bu kararların alınma biçimidir (Kassing ve Armstrong, 2002:44). Etkili bir karar verme, sağlam bir ön hazırlık ile başlar, daha fazla bilgi aranır, gerçek ile fikir arasında ayrıma gidilir ve sürece astların katılımı sık sık desteklenir (Hoy ve Miskel, 2012:418). Yönetici, astlarını ilgilendiren konularda onları mutlaka karara katmalıdır. Yönetici, örgütünde yönetim ile ilgili veya bilimsel konularda muhalefetle karşılaşır, astlarının sözlerini tetkik edip, doğru bulduğu zaman tevazu ve sevinerek kabul etmeli ve astlarına bu konuda minnettar olmalıdır.

4. *Etkisizlik*: Örgüt içindeki kimi etkisiz uygulamalarla ilgilidir (Kassing ve Armstrong, 2002: 44). Barnard’a göre etkililik, ortak amacın gerçekleştirilmesi ile ilgilidir. Amacın gerçekleştirme derecesi, etkililiğin ölçütüdür (Aydın, 2010: 15). Bir şeyin etkili

olması, onun istenilen sonucu vermesi demektir. Örgütsel etkililik, etkili yönetici davranışlarıyla gerçekleşebilir.

5. *Sorumluluk*: En genel anlamıyla belirli bir görevin istenilen nitelik ve nicelikte yerine getirilmesidir (Aydın, 2003: 61). Sorumluluk sadece ahlak ve meslek ölçütlerine itaat sağlayan değil, bunların yaratılmasını da gerektiren bir kavramdır (Bursalıoğlu, 2011:181).

6. *Kaynaklar*: Örgütsel kaynakların temin edilmesi ve kullanılmasıyla ilgilidir (Kassing ve Armstrong, 2002: 44). Örgütte kaynaklar dağıtılırken, örgüt üyelerinin beklentileri karşılanmadığı zaman veya bekledikleri tavırları görmedikleri zaman, örgüt üyeleri haksızlığa uğradıklarını düşünürler. Böyle adaletsiz bir durumun oluştuğunu gördüklerinde, adaleti sağlama veya adil davranışlarla karşılık verme yönünde motive olurlar (Moorman, 1991: 847). “Bir iş yerinde çalışanların adalet duygusuna sahip olması, örgütün etkin bir şekilde işleyebilmesi açısından önemlidir” (Greenberg, 1990: 406). Yönetici adalete uygun olan ve adaletin gerektirdiği her şeyi yapmalıdır. Adalet, riayetinin hukukunu muhafazasını ister. Ne kadar çok haksızlık o kadar çok adaletsizlik olur.

7. *Etik*: Ahlaki olanın özünü ve temellerini araştıran bir felsefe etkinliğidir. İnsanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaki sorunlarını ele alıp inceler (Akarsu, 1998:74). Haksız mal edinme, irtikâp (kötü iş yapma), aşırma, zimmete para geçirme, kaçakçılık, resmi ihaleye fesat karıştırma, görevin gerektirdiklerini yapmaktan kaçınma, yetkiyi kötüye kullanma, gücün istismar edilmesi, kayırmacılık, ayrımcılık, ihmal, yaranma, hakaret, kötü alışkanlıklar, dedikodu ve araçlar yoluyla iş yürütme gibi eylem ve uygulamalar, örgütlerde en sık karşılaşılan etik dışı davranışlar arasında bulunmaktadır (Aydın, 2002: 60).

8. *Performans Değerlendirme*: En genel anlamıyla kişinin yapacağı işe ve bu iş için sahip olduğu potansiyel özelliklere göre bireysel olarak analiz edilmesi ve onun işini başarma derecesinin belirlenmesidir (Erdoğan, 1991).

9. *Zararın Önlenmesi*: Örgütsel kimi uygulamanın örgüt üyesinin kendisine, örgütteki arkadaşlarına ya da müşterilerine zarar vermesiyle ilgilidir (Kassing ve Armstrong, 2002: 44). Lynch, Krause ve Kaplan’a (1997: 619) göre, yöneticilerin, örgüt üyelerine doğrudan ya da dolaylı olarak verebileceği zararlar arasında; iş kazalarına dönük tedbir almaması, çalışma ortamının temizliğini ve hijyenini sağlamaması, çalışanların işyerinde tükettiği gıdaların kontrolünü yapmaması ya da yaptırmaması, çalışma ortamının gerektirdiği ısı ve ışık gibi fiziksel koşulları oluşturmaması, çalışanların dinlenebileceği ortamları oluşturmaması ve benzeri nedenler sayılabilir.

1990’lı yılların sonundan ve 2000 yılının başından itibaren, geliştirilen çeşitli ölçeklerle sürdürülen örgütsel muhalefet ile ilgili araştırmalar, örgütsel muhalefeti ölçen araçların geliştirildikleri dillerin dışında kullanılabilmesi sayesinde gittikçe genişlemektedir. “Ölçeklerin uyarlanarak geliştirildikleri dilin dışında da kullanılabilmesi araştırma verilerini genişlettiği, kültür-dil ve etnik gruplar arası karşılaştırmalı araştırmalarda kullanılabilirdiği bildirilmektedir” (Savaşır, 1994).

Bu araştırmanın amacı, Kassing tarafında 2000 yılında Amerika’da geliştirilen *Örgütsel Muhalefet Ölçeği*’nin (ÖMÖ) Türkiye koşullarında geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmaktır. Ölçeğin Türkçeye adaptasyonun yapılması, Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda örgütsel muhalefetin belirlenmesi adına bir kazanım olarak görülmüştür.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, bir ölçek uyarlama çalışması niteliğinde olup, mevcut durumu sorgulayan

bitimsel bir araştırmadır. Kassing (2000) tarafından geliştirilen Örgütsel Muhalefet Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması işlemlerini içermektedir.

2.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini, 2013-2014 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde. Diyarbakır İl merkezindeki resmi 25 ilkokuldan random yöntemiyle seçilen 200 öğretmen oluşturmuştur. Okul büyüklüklerinin belirlenmesinde Jones' un (1997) ileri sürdüğu, öğretmen sayısının 28 ve daha az olduğu okullar 'küçük okul', 29-39 arası öğretmenin görev yaptığı okullar 'orta büyüklükte okul' ve öğretmen sayısının 40 ve daha üzeri olduğu okullar 'büyük okul' sınıflaması dikkate alınmıştır (Akt. Özdemir, 2010: 91). Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken		<i>n</i>	%
Cinsiyet	Bayan	102	51
	Erkek	98	49
	Toplam	200	100
Medeni Durum	Evli	165	82.5
	Bekâr	35	17.5
	Toplam	200	100
Öğrenim Durumu	Ön Lisans	18	9
	Lisans	161	80.5
	Yüksek Lisans	21	10.5
	Toplam	200	100
Kıdem	1-5 yıl	24	12
	6-10 yıl	42	21
	11-15 yıl	34	17
	16 ve üzeri yıl	100	50
	Toplam	200	100
Sendika Üyeliği	Evet	151	75.5
	Hayır	49	24.5
	Toplam	200	100
Okul Müdürü ile Çalışma Süresi	1-2 yıl	133	66.5
	3-4 yıl	56	28
	5 ve üzeri yıl	11	5.5
	Toplam	200	100

Okuldaki Öğretmen Sayısı	28 ve daha az öğretmen/küçük okul	67	33.5
	29-39 öğretmen/orta büyüklükteki okul	34	17
	40 ve üzeri öğretmen/büyük okul	99	49.5
	Toplam	200	100
Aylık Gelir	2000-2999 TL	67	33.5
	3000-3999 TL	33	16.5
	4000-4999 TL	38	19
	5000-5999 TL	45	22.5
	6000 ve üzeri TL	17	8.5
	Toplam	200	100
	Coğrafi Bölge	Marmara Bölgesi	3
Ege Bölgesi		2	1
Akdeniz Bölgesi		7	3.5
İç Anadolu Bölgesi		3	1.5
Karadeniz Bölgesi		2	1
Doğu Anadolu Bölgesi		22	11
Güneydoğu Anadolu Bölgesi		161	80.5
Toplam		200	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, *cinsiyete* göre %51 ile kadınlar, *medeni duruma* göre %82,5’i evli olanlar, *öğrenim durumuna* göre %80,5 ile lisans mezunu olanlar, *mesleki kıdeme* göre %50 ile 16 yıl ve üzeri kıdemi bulunanlar, *sendika üyeliğine* göre %75,5 ile herhangi bir sendikaya üye olanlar, okul müdürü ile çalışma süresine göre % 66.5 ile 1-2 yıl çalışanlar, *öğretmen sayısına* göre % 49,5’i ile 40 ve üzeri (büyük okul) öğretmeni bulunan okullar, ilk sırada yer almaktadır. Diğer taraftan öğretmenlerin aylık toplam gelirlerine bakıldığında %33,5 ile 2000-2999 TL. geliri olanlar ve nüfusa kayıtlı oldukları coğrafi bölgeye gelince de %.80.5 ile de Güneydoğu Anadolu Bölgesine kayıtlı olanlar, ilk sırada yer almaktadır.

2.3. Ölçme Aracı

Kassing, 1998 yılında yayımladığı çalışmasında, örgütsel muhalefeti incelemek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı oluşturmak üzere yola çıkmış, 1998’de yayımladığı çalışmasında üç boyutlu ve 24 maddelik bir ölçme aracı geliştirmiştir. Daha sonra 2000 yılında, 1998 yılındaki ölçme aracını yeniden revize ederek 18 maddelik bir ölçme aracına dönüştürmüştür.

Bu araştırmada kullanılan veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde

öğretmenlerle ilgili kişisel bilgiler, ikinci bölümde ise Kassing' in 2000 yılında örgütsel muhalefeti belirleyebilmek amacıyla geliştirdiği "The Revised 18 -Item Organizational Dissent Scale"- Revize Edilmiş 18 Maddelik Örgütsel Muhalefet Ölçeği- yer almaktadır. Ölçeğin İngilizce olan özgün formu ve bu formun uyarlanması ilişkin izin elektronik posta yoluyla elde edilmiştir.

İşte bu çalışmada, Kassing (2000) tarafından geliştirilen iki faktör ve 18 maddeden oluşan Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin özgün haliyle faktörlere göre dağılımı ve bu faktörler kapsamında yer alan maddeler aşağıda verilmiştir.

Açıkça belirtilmiş ya da dikey muhalefet (articulated /upward dissent) 9 madde olup $a=.83$, *Yatay muhalefet* ise (lateral/latent dissent) yine 9 madde olup $a=.87$ 'dir. Ölçeğin madde ve faktör yapıları incelendiğinde normal değerlerin üstünde olduğu görülmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ise .87 olarak belirlenmiştir. Ölçekte yer alan 1, 4, 5, 9, 10, 12, 14, 15 ve 17. maddeler *dikey muhalefet*; 2, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 16 ve 18. maddeler ise *yatay muhalefet* kapsamında yer almaktadır. Ölçekte yer alan 18 madde "5'li Likert Tipi Ölçek" *Hiç katılmıyorum (1), Çok az katılıyorum (2), Orta düzeyde katılıyorum (3), Büyük oranda katılıyorum (4) ve Tamamen katılıyorum (5)*, formundadır. Ayrıca, ölçekte *dikey muhalefet* faktör altında yer alan 1, 4, 5, 9 ve 15. maddeler ile *yatay* faktör altında yer alan 13 ve 16 numaralı maddeler ters madde olarak tasarlanmıştır. Dolayısıyla bu maddelerin puanlanması tersten yapılmıştır.

Bu çalışma, 2013-2014 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar yapılmadan önce, Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden anketlerin uygulanması için gerekli olan izin alınmış ve daha sonra Diyarbakır İl Merkezindeki ilkokullarda görevli bulunan öğretmenlere araştırmacı tarafından anketler uygulanmış ve yine araştırmacı tarafından toplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi için SPSS 15.0 ve Lisrel 8.71 paket programları kullanılmıştır. Ölçeğin İngilizceden Türkçeye çevrilmesi aşamasında, geri çevirme yöntemi (back translation) kullanılmıştır. Çevirisi yapılan Türkçe form ve orijinal ölçeğin aynı anlamı taşıyıp taşımadığını uygulamada görmek amacıyla her iki ölçek arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemede ise Cronbach Alpha ve test-tekrar test yöntemleri kullanılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmada "Örgütsel Muhalefet Ölçeği'nin (ÖMÖ) Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Geçerlik ve güvenilirliği incelemek amacıyla öncelikle elde edilen verilerin dil geçerliği belirlenmiş, ardından faktör ve analizi ile güvenilirlik hesaplamaları yapılmıştır.

3.1. Geçerlik

Bu alt başlık altında önce dil geçerliğine, ardından yapı geçerliğine değinilmiştir.

3.1.2. Dil Geçerliği: Özgünü İngilizce olan Örgütsel Muhalefet Ölçeğinin Türk öğretmenlerinden veri toplamaya uygun hale getirilebilmesi için bir dizi işlem gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, ölçeğin Türkçeye çevirisi yapılmış, daha sonra dil, içerik, ölçme ve değerlendirme gibi alanlarda sekiz uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda ölçek üzerinde bazı değişiklikler yapıldıktan sonra Türkçe metin, Geri-Çeviri Yöntemiyle (Back-Translation Methods) tekrar İngilizceye çevrilerek çeviriden

kaynaklanabilecek anlam kaymaları ortadan kaldırılmıştır. Bu süreçte beş bağımsız çevirmen (hem eğitim yönetim ve denetimi hem de İngilizce dil uzmanı) tarafından çeviri ve geri çeviri işlemleri gerçekleştirilmiş ve iki dil eğitimi alan uzmanın değerlendirilmesi sonucunda Türkçe metne ulaşılmıştır. Bu işlemlerin sonucunda ölçeğin orijinal haliyle Türkçeleştirilmiş hali arasındaki tutarlığı sağlamak üzere dilsel eşdeğerlik çalışması gerçekleştirilmiştir (Hambleton ve Bollwark, 1991). Dilsel eşdeğerlik çalışması kapsamında, Diyarbakır İl Merkezindeki ilkokullarda görevli bulunan 21 İngilizce öğretmenine, iki hafta arayla önce ölçeğin İngilizce orijinal hali daha sonra da Türkçeleştirilmiş hali uygulanmış, aradaki puanların tutarlığı test edilmiştir. Buna göre öğretmenlerin her iki uygulamadan aldıkları puanlar arasındaki tutarlılığı test etmek için Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısına bakılmıştır. Korelasyon katsayısının, mutlak değer olarak, 0.70-1.00 arasında olması yüksek; 0.70-0.30 arasında olması orta; 0.30-0.00 arasında olması ise düşük düzeyde bir ilişki olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2014: 32). Buna göre İngilizce ve Türkçe ölçekler arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür $r = .976$ ($p = .000$). Ölçeğin Türkçeleştirilmiş haliyle orijinal hali arasındaki yüksek korelasyon, çevirinin dilsel eşdeğerliğinin sağlandığı yönünde bir kanaate varılmıştır.

3.2.2. Yapı Geçerliliği: Yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan 200 öğretmenin faktör analizi için yeterli bir sayı olduğu kabul edilmiştir (Kline, 1979, Akt. MacCallum, Widaman, Zhang ve Hong, 1999). Faktör analizi ile ölçeğin, ölçmek istediği yapıyı ölçüp ölçmediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Açımlayıcı (keşfedici, exploratory) ve doğrulayıcı (confirmatory) olmak üzere iki tür faktör analizi yaklaşımı vardır. Araştırmalarda temel amaç keşfetmek ise, açımlayıcı faktör analizi kullanılmalıdır. Açımlayıcı faktör analizinde, değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya yönelik bir işlem söz konusudur (Büyüköztürk, 2014:133).

Açımlayıcı faktör analizi sonucu Kaiser –Meyer Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve Barlett Spehericity testi yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu için KMO .60'dan yüksek ve Barlett testinin $p < .001$ önem düzeyinde anlamlı çıkması gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell, 1996). KMO değeri 0 ile 1 arasında değişen bir değer olup, 1'e yaklaştıkça değişkenler arasındaki ilişkilerin net olduğu ve faktör analizinin güvenilir sonuçlar vereceği düşünülmektedir (Field, 2005). Pallant (2001) bu değer 0,6 ve üzeri olması gerektiğini belirtirken, Hutcheson ve Sofroniou (1999) 0.5 ile 0.7 arasının normal; 0.7 ile 0.8 arasının iyi; 0.8 ile 0.9 arasının çok iyi; 0.9 ve üzerinin ise mükemmel olduğunu ileri sürmektedir. Yapılan analiz sonucunda KMO değeri 0.865 olarak saptanmıştır. Bu değer farklı kaynaklara göre çok iyi bir değer olarak yorumlanabilecek düzeydedir. Barlett testi χ^2 değeri ise 1183,821 ($p < .001$, Sd=153) olarak saptanmıştır.

Yapılan ilk faktör analizi sonucunda öz değeri 1'den büyük 4 faktör belirlenmiştir. Ancak analize dahil değişkenlerle ilgili toplam varyansın 2/3'ü kadar miktarının ilk olarak kapsadığı faktör sayısı önemli faktör sayısı olarak belirlenir (Büyüköztürk, 2014: 135). Dört faktörlü yapıda açıklanan toplam varyans %56,014 olarak belirlenmiştir. Bu sayının 2/3 miktarı (%37,342) ilk iki faktörden elde edilebilmektedir. Ölçeğin orijinal halinin iki faktörlü olduğu da göz önünde bulundurulduğunda analizin iki faktör üzerinden tekrar yapılmasına karar verilmiştir.

Tablo 2'de görüldüğü üzere, iki faktörlü yapı üzerinden yapılan ikinci analizin sonuçlarına göre açıklanan toplam varyans %42,430 olarak belirlenmiştir. "Faktör yük değerinin, 0.45 ya da daha yüksek olması seçim için iyi bir ölçüdür. Ancak uygulamada az sayıda madde için bu sınır değer, 0.30'a kadar indirilebilir Diğer taraftan, yüksek iki yük değeri arasındaki farkın en az .10 olması önerilir. Çok faktörlü bir yapıda, birden çok faktörde yüksek yük değeri veren madde binişik bir madde olarak tanımlanır ve ölçekten çıkartılması

önerilir (Büyüköztürk, 2014:134, 135)”. Faktörlerin yük değerlerine baktığımızda 16. madde hariç tüm maddelerin 0.30’dan yüksek olduğunu görmekteyiz. Ayrıca 10. madde her iki faktörde de yüksek yük değeri verdiği için ve her iki faktördeki yük değerleri arasındaki fark 0.10’dan küçük olduğu için 10. ve 16. maddelerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Aşağıda Tablo 2’de açımlayıcı faktör analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Boyut	Madde No.	F1	F2
Dikey Muhalefet	Madde 1	0,73	
	Madde 9	0,71	
	Madde 12	0,69	
	Madde14	0,67	
	Madde 5	0,62	
	Madde 17	0,53	
	Madde 15	0,47	
	Madde 4	0,44	
	Madde 10	0,44	0,40
Yatay Muhalefet	Madde 7		0,77
	Madde 8		0,72
	Madde 3		0,66
	Madde 18		0,65
	Madde 5		0,65
	Madde 11		0,57
	Madde 13		0,53
	Madde 2		0,40
	Madde 16		0,28
Açıklanan varyans		%21,654	%20,76
Toplam varyans		% 42,430	
KMO			0,865
Bartlett		Ki-Kare	1183,821
		p	0,000

Tablo 2’deki 10. ve 16. maddeler ölçekten çıkarıldıktan sonra analiz iki faktörlü yapı üzerinden tekrar edilmiştir. Bu analiz sonucunda Tablo 2’de görüldüğü üzere 1, 4, 5, 9, 12, 14, 15 ve 17. maddeler dikey muhalefet faktöründe; 2, 3, 6, 7, 8, 11, 13 ve 18. maddeler de yatay muhalefet faktöründe toplanmıştır. Bu durum orijinal ölçek ile uyum göstermektedir. Ayrıca açıklanan toplam varyans %45,107 olarak belirlenmiştir. Bu değerler ayrıca aşağıda Tablo 3’de de verilmiştir.

Tablo 3. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Boyut	Madde No.	F1	F2
Dikey Muhalefet	Madde 1	0,74	
	Madde 9	0,72	
	Madde 12	0,68	
	Madde 14	0,67	
	Madde 5	0,63	
	Madde 17	0,54	
	Madde 15	0,48	
	Madde 4	0,44	
Yatay Muhalefet	Madde 7		0,78
	Madde 8		0,73
	Madde 3		0,66
	Madde 6		0,65
	Madde 18		0,65
	Madde 11		0,57
	Madde 13		0,52
	Madde 2		0,40
Açıklanan varyans		%23,265	%21,841
Toplam varyans		% 45,107	
KMO			0,861
Bartlett		Ki-Kare	1057,197
		p	0,000

Yukarıdaki analiz sonucunda, faktörlere giren maddeler ve madde sayılarının daha da açık gösterimi aşağıda Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Faktör Analizi Sonucunda Alt Boyutlardan Yük Alan Maddeler

Faktör	Madde Sayısı	Madde Numarası
1	8	1, 4, 5, 9, 12, 14, 15, 17.
2	7	3, 6, 7, 8, 11, 13, 18.

Tablo 4’de görüldüğü gibi, birinci faktör olan *dikey muhalefet* sekiz maddeden (1,4, 5, 9, 12, 14, 15, 17) ve ikinci faktör olan *yatay muhalefet* de yedi maddeden (3, 6, 7, 8, 11, 13, 18) oluşmaktadır. Bu durum, orijinal ölçek ile uyum göstermektedir. Ayrıca, açıklanan toplam varyans %45,107 olarak belirlenmiştir. Son haliyle ölçek 15 maddelik bir ölçektir (Ek 1). Ek 1’deki 15 maddeden 8 madde (1, 3, 4, 8, 10, 12, 13, 14) *dikey muhalefet* faktörünü, 7 madde ise (2, 5, 6, 7, 9, 11, 15) *yatay muhalefet* faktörünü oluşturmaktadır. Ayrıca, Ek 1’de yer alan 1, 3, 4, 8, 11 ve 13 numaralı maddeler ters madde olarak tasarlanmıştır. Böylece bu maddelerin puanlanması tersten yapılmıştır.

Kültürlerarası ölçek uyarılama çalışmalarında, aracın hedef kültürdeki faktör deseni için doğrudan doğrulayıcı faktör analizi ile başlanması önerilebilir. Çünkü söz konusu aracın orijinal kültürdeki faktör deseni pek çok nitel ve nicel çalışmalarla ortaya konmuş, aracın yapı geçerliğine ilişkin deneysel kanıtlar belirlenmiştir. Böyle durumlarda söz konusu aracın faktör deseninin de, hedef kültürde korunup korunmadığı doğrulayıcı faktör analizi ile test edilerek

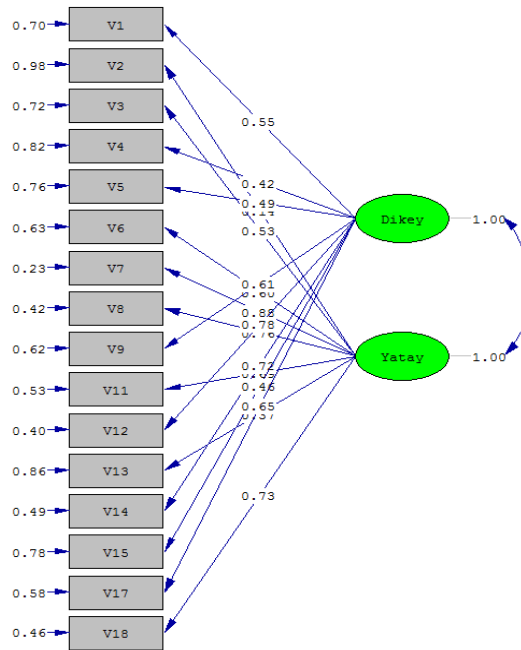
sorgulanabilir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010:283). Bu nedenle, ölçeğin önceden belirlenmiş olan iki faktörlü yapısını sınamak için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır.

Literatürde DFA’de sınanan modelin uyum yeterliğini belirlemek için pek çok uyum indeksi kullanılmaktadır. Uyum indekslerinden en sık kullanılanları Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness), İyilik Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI), Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index , CFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (Normed Fit Index, NFI), Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (Non-Normed Fit Index, NNFI), Standard Ortalama Kalanların Kare Kökü (Standardised Root Mean Square Residual, SRMR) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü’dür (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA). Uyum indekslerinin kuramsal model ile gerçek veriler arasındaki uyumu değerlendirmelerinde birbirlerine göre güçlü ve zayıf yönleri olması nedeniyle modelin uyumunun ortaya konulması için bir çok uyum indeksi değerlerinin kullanılması önerilir.

DFA uygulamasında elde edilen sonuçlara göre $\chi^2 = 262,25$ ve $sd = 103$ olarak belirlenmiştir. Modelin uyum indekslerinden birisi olan χ^2 / sd ’nin değeri 2,54 olarak ortaya çıkmıştır. Bu oran, 3’ün altında olduğunda iyi, 5’e kadar olan oranlarda da yeterli uyuma işaret etmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010: 268). 16 maddeden elde edilen korelasyon matrisi veri olarak kullanılmıştır. Tablo 5’de sunulan uyum indeksleri gözlenen verinin iki boyutlu önerilen modele uygunluk gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 1’de görüldüğü üzere, faktörden (gizil değişken) maddeye (gözlenen değişken) doğru sol dış taraftan gelen oklar üzerindeki değerler maddeye ilişkin hata varyansını göstermektedir. 16 madde üzerinden yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda 2. maddeye ilişkin hata varyansı oldukça yüksek (0.98) çıkmıştır.

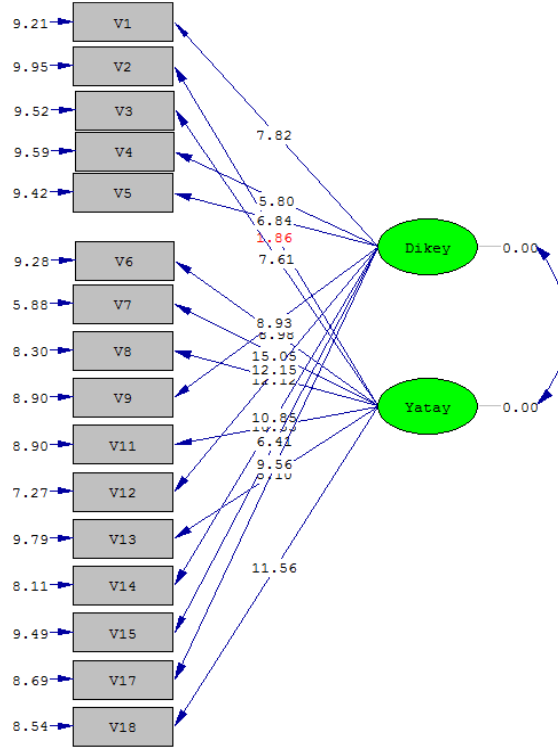
Şekil 1. Hata Varyansları Diyagramı

Chi-Square=262.25, df=103, P-value=0.00000, RMSEA=0.088

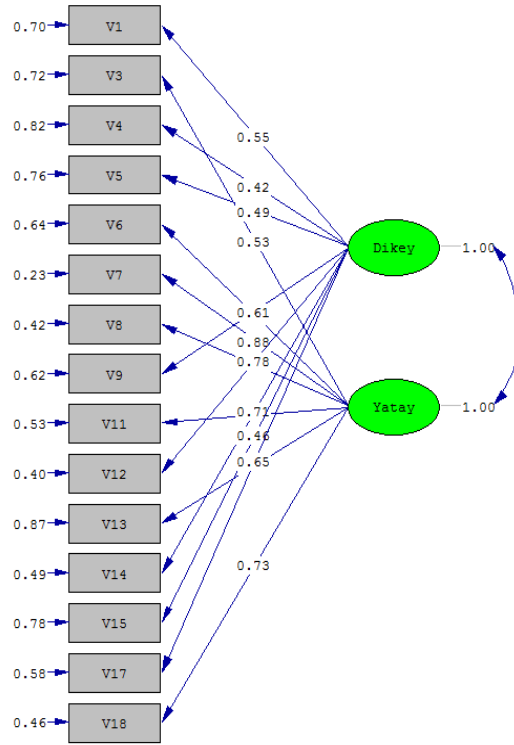
Aşağıda Şekil 2’de gizil değişkenin gözlenen değişkenleri açıklama durumlarına ilişkin t değerleri oklar üzerinde gösterilmiştir. Parametre tahminleri eğer t değerleri 1.96’yı aşarsa 0.05 düzeyinde manidardır. Yapısal eşitlik modeli çerçevesinde yapılan analizlerde

manidar olmayan t değerlerinin analiz dışı bırakılması gerekmektedir. Ancak hata varyansların da kontrol edilmesinde yarar vardır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010: 304). Bu çerçevede t-değerleri incelendiğinde 2. maddenin 1.86 ile 0.05 düzeyinde manidar olmadığını görmekteyiz. Ayrıca, 2. maddeye ilişkin hata varyansının da oldukça yüksek olduğu göz önünde bulundurulunca 2. madde analiz dışı bırakılmıştır. 2. madde analiz dışı bırakıldıktan sonra analiz tekrar edilmiştir.

Şekil 2. T-Değerleri Diyagramı

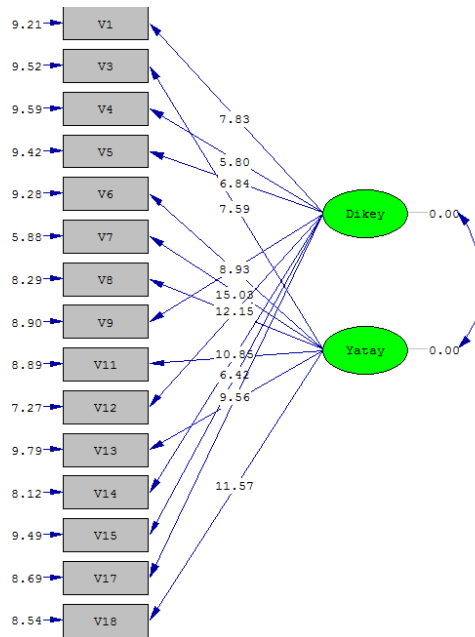
Yapılan ikinci analiz sonrasında hata varyanslarına ilişkin sonuçlar aşağıda şekil 3’de verilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi 2. madde çıkartıldıktan sonra yapılan analize ilişkin hata varyansları istenen düzeydedir.

Chi-Square=237.33, df=89, P-value=0.00000, RMSEA=0.092

Şekil 3. Hata Varyansları Diyagramı

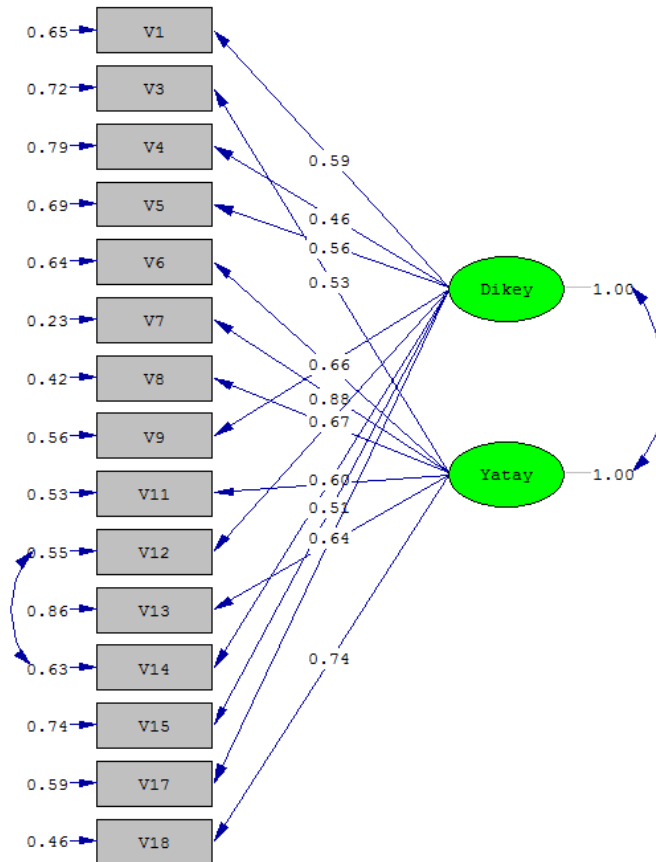
Aşağıda şekil 4’de görüldüğü üzere, 2. maddenin analiz dışı bırakılmasından sonra elde edilen t değerleri manidardır (1.96’dan büyüktür). Şekil 3 ve 4’de görüldüğü üzere maddeler açısından hata varyansları, t değerlerine ve ki-kare serbestlik derecesi oranına (2.66) ilişkin olumsuz bir sonuç elde edilmemiştir. Ancak, RMSEA değeri kabul edilebilir değerden yüksek çıkmıştır (Bkz. Tablo 5).

Chi-Square=237.33, df=89, P-value=0.00000, RMSEA=0.092

Şekil 4. T-Değerleri Diyagramı

Model tahmini sonucunda uyum indekslerinde teorik yapıya bağlı kalmak koşulu ile modelin uyumunu geliştirmek için değişikliğe gidilebilir, böylece değişkenler arasındaki ilişki daha iyi tahmin edilebilir. Modifikasyon indekslerinde, kısıtlanmış parametreler tahmin edildiğinde χ^2 istatistiğinin ne kadar azalacağını tahmin etmektedir. İki modelden birinde kısıtlanan parametrenin, diğer modelde serbest bırakılması sonucunda oluşan χ^2 istatistikleri arasındaki fark modifikasyon indeksini oluşturmaktadır (Hoyle, 1995; Akt. Aytaç ve Öngen, 2012: 17). LISREL programı iki çeşit modifikasyon önerisi önerir: Birincisi bağlantı kurmak veya bağlantıyı silmek, ikincisi değişkenler arasında hata varyansı eklemek veya çıkarmaktır (Koçak, Yılmaz ve Gökler, 2013: 408). DFA'nın modifikasyon önerileri incelenmiştir. Ki Kare değerinde düşme elde etmek (modeli iyileştirmek) için, bazı maddelerin hata varyansları ilişkilendirmeye gidilmiştir. Lisrel programının modifikasyon önerilerine baktığımızda çeşitli maddeler arasında ilişkilendirme önerileri görmekteyiz. Ki-kare değerinde en fazla düşüşü sağlayacak öneri ise 12. ve 14. maddelerin ilişkilendirmesinden elde edilecektir. Ancak ilişkilendirme yapılırken kuramsal ya da sağlam mantıksal bir dayanağa sahip olmak gerekir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010: 312). 12. (Okulda alınan kararları sorguladığımda bu durumu müdür ya da müdür yardımcılıyla konuşurum) ve 14. (Okuldaki yetersizlikleri gidermek için müdüre ya da yönetime önerilerde bulunurum) maddelere baktığımızda her iki maddenin de aynı boyut altında olduğunu (dikey muhalefet) ve anlamsal açıdan benzer ifadelerle sahip olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle hata varyanslarının birbirleri ile ilişkilendirilebileceğini söyleyebiliriz. İki madde arasında çizilmiş olunan oklar maddeler arasında modifikasyon yapıldığını göstermektedir. Buna göre bu modelde 12 ve 14. maddeler arasında modifikasyon yapılmıştır. Analize bu iki madde ilişkilendirilerek devam edilmiştir. Buna ilişkin hata varyansları ki-kare değeri, serbestlik derecesi ve RMSEA değerleri aşağıda şekil 5'de verilmiştir.

Chi-Square=196.94, df=88, P-value=0.00000, RMSEA=0.079

Şekil 5. Hata Varyansları Diyagramı

Yapılan modifikasyon sonucunda hata varyansları miktarında az da olsa bir düşüş, ki-kare ve RMSEA değerlerinde ise ciddi düşüşler (ki-kare:237.33'den 196.94'e), (RMSEA: 0.092'den 0.079'a) elde edilmiştir.

DFA'da yer alan Ki-Kare (Chi-Square)/serbestlik derecesi oranının (df) 3'ün altında olması koşulu aranmıştır. DFA ile hesaplanan (χ^2/sd) oran ise 2.23'dir ve bu değer, önerilen faktör modelinin verilerle iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur (Sümer, 2000; Şimşek, 2007).

Schermelleh-Engel ve Moosbrugger (2003)'in çalışmasında belirttiği doğrulayıcı faktör analizi sonucunda bakılması gereken değerler Tablo 5'de verilmiştir.

Yapılan modifikasyon sonucunda hata varyansları miktarında az da olsa bir düşüş, ki-kare ve RMSEA değerlerinde ise ciddi düşüşler (ki-kare:237.33'den 196.94'e), (RMSEA: 0.092'den 0.079'a) elde edilmiştir.

DFA'da yer alan Ki-Kare (Chi-Square)/serbestlik derecesi oranının (df) 3'ün altında olması koşulu aranmıştır. DFA ile hesaplanan (χ^2/sd) oran ise 2.23'dir ve bu değer, önerilen faktör modelinin verilerle iyi uyum gösterdiğini ortaya koymuştur (Sümer, 2000; Şimşek, 2007).

Schermelleh-Engel ve Moosbrugger (2003)'in çalışmasında belirttiği doğrulayıcı faktör analizi sonucunda bakılması gereken değerler Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Standart Uyum Ölçüleri

Uyum ölçütleri	En iyi değerler	Kabul edilebilir değerler
NFI	0.95 -1.00	0.90-0.95
NNFI	0.97-1.00	0.95- 0.97
CFI	0.97-1.00	0.95- 0.97
GFI	0.95 -1.00	0.90-0.95
AGFI	0.90 -1.00	0.85-0.90
RMSEA	0.00 -0.05	0.05 -0.08
SRMR	0.00 -0.05	0.05- 0.10

Diğer taraftan Hooper, Coughlan ve Mullen'e göre (2008) NFI, NNFI, CFI, GFI ve AGFI indeksleri için 0.90- 0.95 arası kabul edilebilir uyum değeri ve 0.95 mükemmel uyum değeri olarak kabul edilmektedir. RMSEA için ise 0.080 kabul edilebilir uyum ve 0.05 mükemmel uyum değeri olarak kabul edilmiştir (Byrne ve Cambell, 1999; Steiger, 2007).

Bu çalışmada bulunan NFI değeri (0.84) ve NNFI değeri (0.89), eşlik değerlerin altında olsa da eşlik değerlere oldukça yakındır. Bu değerlerin eşlik değerlerin az altında olması veya eşlik değerlere oldukça yakın olması, Şimşek (2007)'in dediği gibi, örneklem büyüklüğünden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim Şen ve Yılmaz (2013:249) da,

literatürdeki çalışmaların çoğunda GFI, AGFI, NFI, SRMR ve RMSEA uyum ölçülerinin örneklem hacminden daha çok etkilendiğini, NNFI ve CFI'nın ise örneklem hacminden daha az etkilendiğini ve N= 1600 örneklem hacminde neredeyse tüm uyum indekslerin iyi uyum gösterdiğini ileri sürmektedirler.

Araştırmada, NFI değeri 0,84; NNFI değeri 0,89; CFI değeri 0,90; SRMR değeri ise 0,075 olarak saptanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu ortaya çıkan bu veriler tablo 5'deki değerler ve yukarıdaki değerler ile karşılaştırıldığında; NFI değerinin 0,84; NNFI değerinin 0,89; CFI değerinin 0,90; SRMR değerinin 0,075 olarak bulunmuş olması doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin iki faktörlü yapısının iyi uyum gösterdiğini belirtmektedir. RMSEA değerinin 0,079 olması ise kabul edilebilir ve geçerli sonuçlar verdiğini göstermektedir. GFI değeri 0.88 ve AGFI değeri ise 0.84 olarak tespit edilmiştir. Literatüre göre GFI ve AGFI değerleri 0.90 (Şimşek, 2007) olabileceği gibi, 0,80-0,89 (Segars ve Grover, 1993; Doll, Xia ve Torkzadeh, 1994) arası değerler de kabul edilebilir değerler olarak ifade edilmektedir. Buna göre GFI (0,88) ve AGFI (0,84) değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğuna karar verilmiştir

3.3. Güvenirlilik

Bu çalışmada, Örgütsel Muhalefet Ölçeği'nin güvenilirliği, iç tutarlık (Cronbach Alpha) katsayısı ve test-tekrar test yöntemi ile hesaplanmıştır.

Ölçeği oluşturan maddelerin iç tutarlığını veren Cronbach Alpha Katsayısı ölçeğin geneli için .849 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, bir çok uzmana göre mükemmel olarak yorumlanabilecek bir değerdir (Field, 2000; Pallant, 2001; Tabachnick ve Fidell, 1996). Birinci alt boyut olan "*Dikey Muhalefet*" için iç tutarlık katsayısı .792, ikinci alt boyut olan "*Yatay Muhalefet*" için ise .822 olarak saptanmıştır. Görüldüğü gibi, her iki boyutun katsayıları .70 seviyesini karşılamıştır (Cronbach, 1951). Bu bulgular, ölçeği oluşturan her iki boyutun yüksek derecede iç tutarlığa sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin zamana bağlı tutarlı ölçümler verip vermediğini incelemek amacıyla test-tekrar test korelasyonuna bakılmıştır. Bunun için ölçek, Diyarbakır İl merkezindeki ilkokullarda görevli 47 kişilik bir grup öğretmen üzerinde iki hafta ara ile iki kez uygulanmış ve elde edilen ölçümler arasındaki ilişki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile hesaplanmıştır. İki uygulama arasındaki korelasyon katsayısı $r=.84$ ($p=.000$) olarak saptanmıştır. Literatürde, bir ölçeğin zamana göre değişmez olduğunu saptamak üzere hesaplanan korelasyon katsayısının pozitif ve yüksek olmasının yanında ölçekler için bu değer en az .70 olması istenir (Tavşancıl, 2014:25). Bu sonuca göre ÖMÖ'nin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının yeterli olduğu söylenebilir.

4. Tartışma

Bu çalışmada, Kassing (2000) tarafından geliştirilen Örgütsel Muhalefet Ölçeği'nin (ÖMÖ) Türk ilkokul öğretmenlerinden oluşan 200 katılımcı üzerinde geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir. Ölçek, ilkokul öğretmenlerinin örgütsel muhalefete ilişkin algılarını ölçmeyi amaçlamıştır.

Uyarlama çalışması için öncelikle iki alt boyut ve 18 maddeden oluşan özgün ölçek İngilizce özgün formundan Türkçeye, daha sonra tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Çevrili yapılan ölçek maddelerinin özgün ölçek maddeleri ile karşılaştırılmasının ardından gerekli düzenlemeler yapılmış ve nihai Türkçe forma ulaşılmıştır. Oluşturulan Türkçe form ile İngilizce formun aynı anlamı taşıyıp taşımadığının uygulamada belirlenmesi amaçlanmıştır. Çeviri yapılan Türkçe form ile özgün ölçek iki hafta ara ile bir grup öğretmene uygulanmıştır. İki uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı ile formlar arasında yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=.976$; $p=.000$).

Dolayısıyla ölçeğin Türkçe formunun özgün ölçek ile dilsel eşdeğerliğini sağlandığı kabul edilmiştir.

ÖMÖ'nin güvenilirliği, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ve test-tekrar test tekniği ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ölçeğin bütünü için tutarlık katsayısı .849 olarak hesaplanmıştır. Birinci alt boyut olan “*Dikey Muhalefet*” iç tutarlık katsayısı .792, ikinci faktör olan “*Yatay Muhalefet*” için ise, .822 olarak saptanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ölçek, alt faktörler ve genel bazında yüksek derecede iç tutarlığa sahiptir.

Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliğini sınamak için Türkçe formlar iki hafta ara ile Diyarbakır İl merkezindeki resmi ilkokullarda görevli 47 kişilik bir öğretmen grubuna uygulanmış ve iki uygulama arasındaki korelasyon katsayısı $r=.84$ ($p=.000$) olarak saptanmıştır. Bu sonuca göre, ÖMÖ'nin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının yeterli olduğu söylenebilir.

Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek üzere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeği oluşturan maddelerin alt boyutlara dağılımının DFA sonucunda orijinal ölçekteki dağılım ile aynı olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda, okullarda örgütsel muhalefeti belirlemek amacıyla kullanılacak iki boyutta toplam 15 maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçek üretilmiştir.

Örgütsel muhalefet, örgüt içi demokrasinin gelişmesine katkı sağlarken, örgüt içinde meydana gelebilecek sorunların irdelenmesi bakımından da büyük bir önem taşımaktadır (Kassing, 2002:190). Özdemir (2010:20)'in belirttiği gibi, “örgüt içi sorunların teşhis edilmesi bir bakıma bu sorunların çözümüne dönük önlemlerin alınmasına, örgütün yenileşmesine ve gelişmesine katkı sağlayabilir.” Her örgütte muhalifler bulunur, yalnız fikren muhalefet suç olmamalıdır. Haksızlığa karşı, zulme karşı, kanunsuzluğa karşı muhalefet hiçbir yönetimde suç sayılmaz. Bilakis muhalefet, meşru ve samimi dengeli bir adalet unsurudur.

İlgili alan yazın dikkatle incelendiğinde, yurt içinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda örgütsel muhalefeti belirlemek üzere uyarlanmış herhangi bir ölçeğe rastlanamamıştır. Bu bağlamda, ilgili araştırma kapsamında hedef dil ve kültüre uyarlaması yapılan ölçeğin alanda önemli boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, ölçeğin farklı bir dil ve kültürden hedef dile uyarlandığı düşünüldüğünde, ÖMÖ'ni farklı örneklem gruplarında kullanacak araştırmacılar için elde ettikleri verilere dayalı olarak ölçeğe ilişkin yeni geçerlik ve güvenilirlik bulguları ortaya koymaları önerilebilir.

Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda, *Örgütsel Muhalefet Ölçeği*'nin Türkçe formunun kültürümüze uygun, Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görevli öğretmenlerin örgütsel muhalefete ilişkin görüşlerinin belirlenmesinde kullanılacak geçerli ve güvenilir bir araç olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Aydın, İ. (2002). *Yönetmelik, Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Aydın, M. (2010). *Eğitim Yönetimi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları
- Aytaç, M. ve Öngen, B. (2012). Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi*. 5 (2012) 14-22.

- Bursalıoğlu, Z. (2011). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Byrne, B. M. ve Campbell, T.L. (1999). Cross-cultural comparisonssnd the presumption of equivalent measurement and theoretical structure: a look beneath the surface. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30: 555-574.
- Cronbach, L.J. (1951). *Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests*. *Psychometrical*. 16:297-334
- Çokuluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doll, W. J., Xia, W, and Torzadeh, G. (1994). A confirmatory factor analysis of the end-user computing satisfaction instrument. *MIS Quarterly*. 18 (4) :453-461
- Erdoğan, İ. (1991). *İşletmelerde Personel Seçimi ve Başarı Değerleme Teknikleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No:248
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS for Windows*. London. Sage Publications.
- Graham, J.W. (1986). Principled organizational dissent: A Theoretical essay. *Researching Organizational Behavior*. V:8, Pp: 1-52.
- Greenberg, J. (1990). Organizational justice: yesterday, today, and tomorrow. *Journal of Management*, 16(2), 399-432. Retrieved from library.bilkent.edu.tr
- Hambleton, R.K. & Bollwark, J. (1991). Adapting tests for use in different cultures: Technical issues and methods. *Bulletin of the International Testing Commission*, 18, 3-32.
- Hegstrom, T. G. (1991). Mimetic and dissent conditions in organizational rhetoric. *Journal of Applied Communication Research*, 18,141-152. Retrieved from library.bilkent.edu.tr
- Hooper, D., Coughlan J. ve Mullen, M.R. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Resarch Methods*. V. 6, N.1, pp.53-60
- Hoy, Wayne K. ve Miskel Cecil G. (2012). Son söz: Okulu sosyal bir sistem olarak yeniden değerlendirme (Çev: Selahattin Turan). *Eğitim Yönetimi* (Çev. Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Hutcheson, G. ve Sofroniou, N. (1999). *The Multivariate Social Scientist*. London. Sage.
- Kassing, J. W. (1997). Articulating, antagonizing ,and displacing: A model of employee dissent. *Communication Studies*. V:48, N:4, Pp:311-332.
- Kassing, J.W.(1998).Development and validation of the organizational dissent scale. *Management Communication Quarterly*.C:12, S:2, Ss:183-229.
- Kassing, J.W., Avtgis, T.A. (1999). Examining the relationship between organizational dissent and aggressive communication. *Management Communication Quarterly*. V:13, N:100, Pp: 76-91.
- Kassing, J. W.(2000).Investigating the relationship between superior-subordinate relationship quality and employee dissent. *Communication Research Reports*.V:17, N:1, Pp: 58-69.
- Kassing, J.W. (2001). From the looks of things: Assessing perceptions of organizational

- dissenters. *Management Communication Quarterly*. V:14, N:3, Pp:442-470.
- Kassing, J.W. (2002). Speaking up: Identifying employees' upward dissent strategies. *Management Communication Quarterly*. V:16, N:2, Pp:187:209.
- Kassing, J.W., Armstrong, T. A. (2002). Someone's going to hear about this: Examining the association between dissent-triggering events and employee's dissent expressions. *Management Communication Quarterly*. V:16, N:39, Pp: 39-65.
- Kassing, J.W. (2008). Consider this: a comparison of factors contributing to employees' expressions of dissent. *Management Communication Quarterly*, 56(3), 342-355. Retrieved from library.bilkent.edu.tr
- Kassing, J.W.(2009).Investigatingtherelationshipbetweensuperior-subordinate relationship quality and employee dissent. *CommunicationResearchReports*.V:17, N:1, Pp: 58-69.
- Kassing, J.W., Avtgis, T.A. (2009). Dissension in the organization as a function of control expectancies. *Communication Research Reports*. V:18, Pp:118-127.
- Kassing, J.W., Armstrong, T. A. (2009). Examining the association of job tenure, employment history, and organizational status with employee dissent. *Communication Research Reports*. V:18, Pp:264-273.
- Lynch, J., Krause, N., Kaplan, G. A. (1997). Workplace conditions, socioeconomic status, and the risk of mortality and acute myocardial infarction: the Kuopio ischemic heart disease risk factor study. *American Journal of Public Health*, 87, 617-622. Retrieved from library.bilkent.edu.tr
- MacCallum, R.C., Widaman, K. F., Zhang, S. and Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis, *Psychological Methods*, 4 (1):84-99.
- Moorman, R.H. (1991). Relationship between organizational justice and organizational citizenship behaviors: do fairness perceptions influence employee citizenship?. *Journal of Applied Psychology*. 76(6), 845-855. Retrieved from library.bilkent.edu.tr
- Özdemir, M. (2010). Ankara İli Kamu Genel Liselerinde Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Muhalefete İlişkin Görüşleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pallant, J. (2001). *SPSS Survival Manuel*. Maidenhead , Pa. Oen university Press.
- Redding, W. C. (1985). Rocking boats, blowing whistles, and teaching speech communication. *Communication Education*. V:34, Pp:245-258.
- Sağlam, M. (1979). *Örgütsel Değişme*. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Savaşır, I. (1994). Ölçek uyarlanmasındaki sorunlar ve bazı çözüm yolları. *Türk Psikoloji Dergisi*. C. 9, Sayı:33, Ss. 27-32.
- Schermelleh-Engel, K., and Moosbrugger, H., (2003). Evaluating The Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8 (2), 23-74.
- Segars, A. H. and Grover, V. (1993). Re-examining perceived ease of use and usefulness: A confirmatory factor analysis. *MIS Quarterly*, 17 (4): 517-525.
- Steiger, J.H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*. 42 (5):893-898.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*. 3 (6), 49-74.

- Şen, R ve Yılmaz, V. (2013). “Model Belirlemesi, Örneklem Hacmi ve Tahmin Yönteminin Yapısal Eşitlik Modelleri Uyum Ölçütlerine Etkisi”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 38:239-252.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş (Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları)*. Ankara: Ekinoks.
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (1996). *Using multivariate statistics*. New York: Harper Collins College
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Ek 1

Örgütsel Muhalefet Ölçeği

	Maddeler	Hiç katılmıyorum (1)	Çok az katılmıyorum (2)	Orta düzeyde katılmıyorum (3)	Büyük oranda katılmıyorum (4)	Tamamen katılmıyorum (5)
1	Okulumda soru sormaktan veya karşıt fikirler sunmaktan <u>çekinirim</u> .					
2	Okulumdaki yetersizlikleri herkesin yanında eleştiririm.					
3	Okul yönetimini <u>sorgulamam</u> .					
4	Okul politikalarını sorgulamaktan <u>çekinirim</u> .					
5	Diğer öğretmenler okuldaki örgütsel değişiklikleri sorguladıklarında onların yanında yer alırım.					
6	Bu okula ilişkin eleştirilerimi diğer öğretmenlerle açıkça paylaşıyorum.					
7	Okul politikalarından memnun olmadığımında bunu herkese bildiririm.					
8	Okulda alınan kararlara katılmadığımında bu durumu müdüre <u>söylemem</u> .					
9	Diğer öğretmenlerle bu okulda işlerin yapılış şekline ilişkin duygularımı paylaşıyorum.					
10	Okulda alınan kararları sorgulamak istediğiminde bu durumu müdür ya da müdür yardımcısıyla konuşurum.					
11	Okulumu diğer öğretmenlerin yanında <u>eleştirmem</u> .					
12	Okuldaki yetersizlikleri gidermek için müdür ya da müdür yardımcısına önerilerde bulunurum.					
13	Yönetimle anlaşımadığımız konuları kendilerine <u>bildirmem</u> .					
14	Öğretmenlere adil davranılmadığına inandığımında bunu yönetime bildiririm.					
15	İş arkadaşlarımla okuldaki rahatsızlık verici konuları rahatça konuşurum.					